

Beskyttende kvinner

av Dr. Phil, kunsthistoriker, Jorunn Veiteberg,

utdrag fra artikkelen: ”Fortellende figurer og sårbare skulpturer”

Fra boka, Billedkunstner Marit Benthe Norheim, Thaning og Appel, 2005

Det siste tiåret har Marit Benthe Norheim i stadig større omfang arbeidet med utsmykninger til forskjellige virksomheter, institusjoner og offentlige uterom. Særlig to av disse ønsker jeg å trekke fram, og grunnen er at de samler i seg en rekke av de motiver og temaer som hun lenge har beskjeftiget seg med. Den første ble laget til et biologisk renseanlegg ved cellulosefabrikken Union-Norske Skog i Skien i Norge i 1996, mens den andre har tronet på havna i Sæby i Danmark siden 2001.

Utsmykningen til Union består av fem forskjellige gallionsfigurer som i kraft av sin størrelse kan ses på lang avstand. Gallionsfigurer hører ikke til det vanlige repertoaret for en billedhugger. Disse staselige trefigurene i stevnen på gamle seilskip representerer lavkulturell håndverksproduksjon. Hovedfunksjonen var å beskytte skip og mannskap mot farene på havet. Plassert halvt i luft og halvt i hav, halvt naken og halvt kledd, med fryktløst blick og yppige former forente de på forunderlig vis engel, menneske og havfrue i en og samme figur. Kneisende på renseanlegget fyller også Norheims gallionsfigurer rollen som både blikkfang og beskyttere, men samtidig vekker de også til live andre og mer velkjente kunsthistoriske referanser. Å lage halv- og helnakne kvinnefigurer er en klassisk kunstform med røtter tilbake til antikken. Innenfor kristen ikonografi finner vi rett nok uttrykt et mer ambivalent forhold til nakne mennesker. I det universet symboliserer den nakne kroppen gjerne synd, skyld og skam, og den mest avskyelige er Eva som personifiserer seksuell fristelse. Bare jomfru Maria går fri. Når hun blottet brystet og ammer Jesus, så er det uten negativ ladning. Som mor og jomfru på samme tid, har hun blitt idealbildet på Den Gode Mor. Marit Benthe Norheims utsmykning trekker veksler på denne tvetydige tradisjonen. De blottede overkroppene signaliserer straks at vi står overfor mytologiske skapninger eller allegoriske figurer. Det er heller ikke tilfeldig at det er brystene som er framhevet. Brystsonen er hjertets plass, og i vår kultur regner vi gjerne hjertet som sentrum for store og alvorlige følelser. Samtidig spiller Norheim på at brystene kan være både næringskilde og seksuelle attributt, de representerer trygghet for barnet og lyst for kvinnen. Ved stolt og skamløst å vise fram brystene, formidler Norheims kvinnefigurer styrke og frihet.

Det er mange likhetstrekk mellom Unionfigurene og skulpturen *Fruen fra Havet* i Sæby, men sistnevnte er laget som en tydelig dobbeltsidig skulptur. Den siden som vender ut mot havet, er formet som en yppig gallionsfigur, med de metaforiske betydninger denne figurtypen er bærer av. Den andre siden, som vender mot kirken, ligner klassiske framstillinger av jomfru Maria. Hun har et vidt skjørt som man kan la seg omslutte av som beskyttelse mot vær og vind. En voksen person blir nemlig som et spedbarn mot denne kjempekvinnen på over seks meter. Valget av Maria som motiv er ikke tilfeldig, men knytter an til Sæbys historie. Byen ble i senmiddelalderen kalt Mariested etter et karmeliterkloster som var viet til Jomfru Maria. Ett av kalkmaleriene i klosterkirken viser Maria med blottet bryst som symbol på beskyttelse og barmhjertighet. Hun bærer samtidig en kappe som mennesker kan søke tilflukt under. Ved å flette inn disse referanser i utsmykningen, forenes fortid og

nåtid, avreise og hjemkomst, begynnelse og slutt, det utadvendte og det innadvendte i en og samme skulptur.

En annen viktig referanse for skulpturen ligger i tittelen, *Fruen fra havet*. Den henviser til skuespillet Henrik Ibsen skrev etter et opphold i Sæby sommeren 1887. Hovedpersonen beskriver seg selv som en havfrue skyllet på land, og hennes draging mot havet og de mørke kreftene i og utenfor henne selv, klinger også med i den dobbeltsidige skulpturen. Marit Benthe Norheim har også i andre utsmykninger utnyttet de mulighetene Janusfiguren med sine to ansikter, gir til å tematisere allmenne motsetninger og dobbeltsidige vesener.

Enda et aspekt må trekkes fram. Med Marit Benthe Norheim som igangsetter og inspirator ble bortimot 900 barn invitert til å skape sine egne beskyttelsesfigurer i glas eller keramikk. Det resulterte i en mengde personlige figurer som ble støpt inn i skjørtet til *Fruen fra havet*. På avstand danner de ornamentale bånd, på nært hold blir de til individuelle figurer som hver rommer deres egen historie. Den italienske forfatteren Italo Calvino formulerte like før han døde en rekke verdier som han mente var truet og som det derfor galdt å berge. En av disse verdiene kalte han "Synlighet": Den handler om evnen til å tenke ved hjelp av bilder; den menneskelige egenskapen at vi kan lukke øynene og framkalle indre bilder med farge og form.⁶ For å styrke denne evnen forestiller han seg en fantasiens pedagogikk som skal gjøre oss i stand til å framstille våre egne indre visjoner. Det er en slik fantasiens pedagogikk Marit Benthe Norheim har praktisert når hun har lyktes i å få barna i Sæby kommune til å konkretisere i billedlig form hva de er redd for og ut fra det lage seg en beskyttelsesfigur.

De store dimensjonene og tematiseringen av det sanselige og fruktbare, nærende og vernende i Union-figurene og *Fruen fra havet* fører tankene til framstillinger av kvinnelige guddommer i førkristne religioner. I eldre kulturer, der menneskene levde i harmoni med jorda og syklusene i naturen, var det fruktbare alltid hellig, og disse "urmødrene" symboliserte både styrke og kraft. Den nye kvinnebevegelsen, som siden 1960-tallet har satt sterke spor i vestlig kunst og tenking, førte med seg en fornyet interesse for denne typen myter. De kraftfulle kvinneskikkelsene ble løftet fram som motbilder til de stereotype kvinnebildene som ellers råder grunnen i kunst så vel som i reklame og film. På lignende vis har den såkalte Gudinnebevegelsen gjort opprør mot jødisk-kristen gudssymbolikk. Mange av Norheims skulpturer og utsmykninger kan tolkes i lys av begge disse "strategiene". De er positive motbilder, der sanselig lyst er framstilt uten automatisk å bli koblet til synd og skam som i den tradisjonelle kristne ikonografien. Samtidig fins det en åndelig dimensjon i arbeidene som kan sies å være i slekt med det gudsbildet Gudinnebevegelsen står for. Det kanskje viktigste bidraget fra denne bevegelsen, er bildet av den skapende guden som Mor og Gudinne. Livskraften og sanseligheten som Norheims kvinnefigurer utstråler, er tett forbundet med deres livgivende evner.